



زندگینامه زنده‌یاد استاد فقید اسکندر فیروز «پدر محیط‌زیست ایران»

روشنک دهقان*

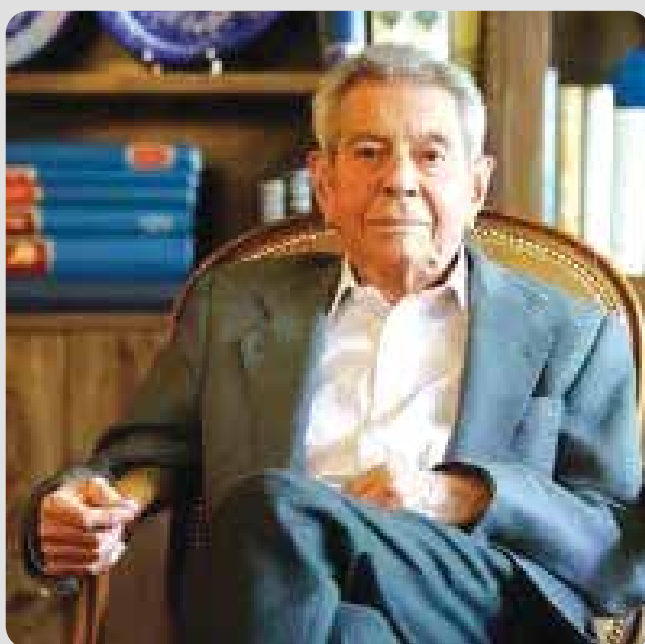
* کارشناس، مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران

◀ اگر برای محیط‌زیست ایران، پدری متصور باشیم، او کسی نیست جز اسکندر فیروز. در زمانه‌ای که محیط‌زیست جایگاهی نداشت و عده زیادی عاشق شکار و عده‌ای دیگر به دنبال تبدیل اراضی طبیعی به ساختمان و ثروت‌اندوزی از این راه بودند، ایشان برای نجات و حفاظت محیط‌زیست ایران آستین بالا زدند.

اسکندر فیروز، متولد ۱۶ مرداد ۱۳۰۵ شمسی در تهران، فرزند صفیه نمازی و سرلشگر محمدحسین میرزا فیروز، نوه عبدالحسین میرزا فرمانفرما، همسر ایران علاء و پدر آناهیتا و آذر فیروز. ایشان از دانشگاه ییل، یکی از معتبرترین دانشگاه‌های آمریکا، در رشته عمران، فارغ‌التحصیل شدند. او در دوره‌های نوزدهم و بیستم مجلس شورای ملی، به ترتیب نماینده مردم همدان و میانه بود. در دوران تصدی خود در مجلس تصمیم گرفت تا قوانینی را برای حیات وحش



دانشمندان ایرانی





اسکندر فیروز پس از شکار



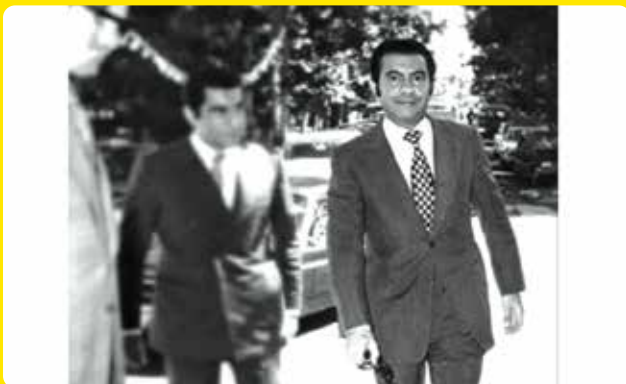
نمایند، در نهایت، مستند تهیه شده ۱۰۰ میلیون نفر تماشایی در دنیا داشت.

کنوانسیون حفاظت از پرندگان و تالابها، پیمانی بین‌المللی برای حفاظت از تالابها، حیوانات و گیاهان وابسته به آنها به‌ویژه پرندگان آبی، با کوشش اسکندر فیروز در سال ۱۳۴۹ (ش) و در شهر رامسر به تصویب رسید. این کنوانسیون، هم‌اکنون ۲۴۱۲ تالاب به وسعت بیش از ۲۵۴ میلیون هکتار را پوشش می‌دهد. ۲ فوریه ۱۹۷۱ میلادی مصادف با ۱۳ بهمن ۱۳۴۹ (ش)، روز تصویب این کنوانسیون به‌نام روز جهانی تالابها نام‌گذاری شده است. اینکه اولین کنوانسیون جهانی در زمینه محیط‌زیست حاصل فعالیت‌های یک ایرانی باشد، افتخار بسیار بزرگی است و این تنها باری است که ایران بنیانگذار یک عهدنامه بین‌المللی بوده است و این را مرهون تلاش‌های بی‌شائبه اسکندر فیروز هستیم، به گفته خود ایشان «کنوانسیون رامسر از ایران بود، برای ایران و برای دنیا».

در سال ۱۳۵۰ (ش)، نام سازمان شکاربانی و نظارت بر صید، به سازمان حفاظت محیط‌زیست و نام شورای عالی شکاربانی و نظارت بر صید، به شورای عالی حفاظت محیط‌زیست تبدیل شد و امور زیست‌محیطی از جمله پیشگیری از اقدام‌های زیان‌بار برای تعادل و تناسب محیط‌زیست نیز به اختیارات قبلی آن افزوده شد. زمانی که اسکندر فیروز سازمان حفاظت محیط‌زیست را بنیان

ایران وضع کند. پس از آن که کانون شکار در سال ۱۳۴۶ (ش) به سازمان شکاربانی و نظارت بر صید تبدیل شد، فیروز ریاست آن را به عهده گرفت. تلاش‌های اسکندر فیروز باعث شد، کانون شکار به سازمان شکاربانی و نظارت بر صید بدل شود که نقشی مهم در حفاظت از طبیعت ایران داشت. علاوه بر آن، ایشان آموزش‌دهنده‌ای بنا کردند تا در آن نیروهایی را تحت تعلیم و تربیت قرار دهند تا وارد سازمان شوند. زیرا ایشان همیشه اذعان داشتند که برای حفاظت از محیط‌زیست، به بیولوژیست‌ها و اکولوژیست‌ها نیاز داریم.

اسکندر فیروز، زمانی از پرآوازه‌ترین شکارچیان ایران بود، اما در سال ۱۳۴۶ (ش) که برای شکار شیر و فیل به آفریقا رفت، از شکارکردن احساس بیزاری کرد و پس از آن به‌جای شکار جانوران، از آنها عکاسی می‌کرد و این را در کتاب «حیات وحش ایران»، که بخشی از آن به خاطراتش اختصاص دارد، آورده است. او همیشه معتقد بود، بهترین محیط‌بان‌ها، شکارچیان بوده‌اند. ایشان پایه‌گذار عکاسی از طبیعت در ایران است و تصاویر کتاب‌هایش توسط خود ایشان از حیوانات گرفته شده است. وی برای آموزش و آگاهی مردم درباره حیات وحش و منابع طبیعی، مجله «شکار طبیعت» را راه‌اندازی کرد و کارشناسی را از کشور چکسلواکی دعوت کرد تا فیلم مستندی از دریاچه ارومیه تهیه کند. همچنین، از بهترین مستندسازان دنیا، که فیلم‌های راز بقا را تهیه می‌کردند، دعوت به‌عمل آورد تا از پارک ملی گلستان و توران نیز فیلم تهیه



اسکندر فیروز، رئیس سازمان حفاظت محیط‌زیست



انعقاد اولین کنوانسیون حفاظت از تالابها و زیستگاه پرندگان آبی



سخنرانی اسکندر فیروز در سمینار بیابان‌زدایی



جلسه مدیران سازمان حفاظت محیط‌زیست

حقوقی دارد. اسکندر فیروز در تیر ۱۳۵۶ (ش)، علاوه بر آنکه از ریاست سازمان حفاظت محیط‌زیست استعفا کرد، ریاست اتحادیه جهانی حفاظت را نیز نپذیرفت. او همچنین از سال ۱۳۵۰ (ش) تا ۱۳۵۷ (ش) دبیرکل هیات امنای باغ گیاه‌شناسی ملی ایران بود، همچنین طرح زیست‌محیطی پارک جنگلی پردیسان را در کارنامه خود دارد. نمونه ایده‌ای که ایشان برای پارک پردیسان داشتند، در زمان خود در دنیا وجود نداشت، که متأسفانه اجرایی نشد. ایشان طرحی برای پارک پردیسان ترسیم و تنظیم نموده بودند که تمام زیستگاه‌های ایران به همراه حیات وحش آنها را در مقیاسی کوچک‌تر پیاده نمایند، به طوری که بتوان در یک گشت در پردیسان، زیستگاه‌های ایران را مشاهده کرد، به عبارتی ایرانی کوچک در پردیسان. با کوشش او، مناطق چهارگانه تحت حفاظت ایران با نام‌های پارک ملی، اثر طبیعی ملی، پناهگاه حیات وحش و منطقه حفاظت‌شده تعیین شدند. در یکی از مراسم‌هایی که هر ساله به مناسبت گرامیداشت روز تصویب کنوانسیون حفاظت از تالاب‌های مهم بین‌المللی و زیستگاه پرندگان آبی برگزار می‌شد، دبیرخانه این کنوانسیون از اسکندر فیروز به‌عنوان پدر تالاب‌ها یاد کرد، چرا که تلاش‌های او سبب شد که نام تالاب جایگزین مرداب شود. او



جلسه گازسوز کردن اتوبوس‌ها و تاکسی‌های شهر شیراز

گذاشت، اغلب کشورهای دنیا اهمیتی به محیط‌زیست نمی‌دادند. اولین‌های اسکندر فیروز به اینجا ختم نمی‌شود. ایشان نخستین فرد در دنیا بود که توسعه پایدار را مطرح کرد. او باور داشت که «بهره‌برداری از منابع طبیعی باید برابر یا کمتر از ازدیاد آن منبع باشد تا همیشه از بقای اصل اطمینان داشته باشیم و هرگز بهره‌برداری از حاصل خود طبیعت تجاوز نکند». البته اجرای این قوانین در آن زمان کار بسیار سختی بود، به قول ایشان «مانند صعود از یک شیب سخت» و تحمل این سختی‌ها فقط برای وطن بود.

در سال ۱۳۵۰ (ش)، اسکندر فیروز، رئیس اجلاس سازمان ملل متحد برای آماده‌سازی کنوانسیون‌های مربوط به کنفرانس جهانی استکهلم شد. در سال ۱۳۵۱ (ش)، هنگامی که نخستین کنفرانس جهانی محیط‌زیست در استکهلم برگزار شد، او نایب‌رئیس این نشست بود. بین سال‌های ۱۳۵۲ (ش) تا ۱۳۵۴ (ش)، به عضویت هیئت‌مدیره اتحادیه جهانی حفاظت محیط‌زیست در آمد و از سال ۱۳۵۴ (ش) تا ۱۳۵۶ (ش) نایب‌رئیس این اتحادیه و عضو هیئت‌مدیره صندوق جهانی طبیعت شد. در سال ۱۳۵۳ (ش)، یکی از مهم‌ترین قوانین زیست‌محیطی ایران با عنوان قانون حفاظت و بهسازی محیط‌زیست را تصویب کرد که در ایران اعتبار



دریافت جایزه مهرگان ۱۳۸۰ (ش)



اسکندر فیروز در جمع فعالان محیط‌زیست

در آمریکا درگذشت و چه جالب که عروج او مصادف با آغاز هفته منابع طبیعی در ایران است. ایران هرگز او را فراموش نخواهد کرد. تمام عمر را صرف دیار و یار می‌کرد، سحر را تا به شب، شب تا سحر هم کار می‌کرد، از او ایران همانند گلستان گشته بود و تلاش و همتش از حد گذشت، اینار می‌کرد همه اهل جهان سودای ایرانشان به سر بود چه نیک و با شکوه آن را سکندروار می‌کرد

یگانه ایرانی‌ای است که به افتخار خدمات بی‌رقیبش به محیط‌زیست کشور، سه گونه گیاهی و جانوری به نام او نام‌گذاری شده است. آثار ایشان به شرح زیر است:

- کتاب «حیات وحش ایران، مهره‌داران» از انتشارات مرکز نشر دانشگاهی در سال ۱۳۷۸ (ش) منتشر شد و در سال ۱۳۸۰ (ش) جایزه علم مهرگان را به خود اختصاص داد. این کتاب، کامل‌ترین مرجع مربوط به حیات وحش ایران بوده است.

- تألیف کتاب *The Complete Fauna of Iran* از انتشارات I.B. Tauris در سال ۲۰۰۵ (م). این کتاب تکمیل شده کتاب پیشین و به زبان انگلیسی است.

- نظارت بر تألیف کتاب پرنندگان ایران

- نظارت بر تألیف کتاب پستانداران ایران

- چاپ ۶ مقاله در دانشنامه ایرانیکا

- انتشار ۹ مقاله علمی در نشریات معتبر خارجی

- تألیف کتاب «خاطرات دو دهه تلاش برای حفظ طبیعت و محیط‌زیست ایران» در سال ۱۳۹۲ (ش)

اسکندر فیروز با وجود داشتن موقعیت‌های متعدد در خارج از کشور، هرگز حاضر به جلای وطن نشدند. آخرین پیام خود را در بهمن ۱۳۹۵ (ش) برای دبیر کمیته «ما صدای بختگان هستیم» فرستاد. وی در ۱۴ اسفند ۱۳۹۸ (ش) برابر با ۴ مارس ۲۰۲۰ (م)